

НЯМАТА РЕЧЕ

Сърцето що дума, право е!

ЗИМНИ ПРАЗНИЦИ

КНИГА ПЪРВА

© Галина Танева, автор

© Дебора Кремова, художник на картината „Ния“,
използвана на корицата

© Фиделия Косева, дизайн на корицата

© Сиела Норма АД

София • 2022

ISBN: 978-954-28-4028-2

Галина Танева

НЯМАТА РЕЧЕ

Сърцето що
дума, право е

 ciela

СЪДЪРЖАНИЕ

Глава първа

ПЪТЯТ КЪМ ДОМА 13

Глава втора

СЕЛО, СГУШЕНО В САКАР 25

Глава трета

ИЗГУБЕНА 46

Глава четвърта

РАДА 56

Глава пета

ВЕЛИКА НЯМАТА 65

Глава шеста

ЗЛАТНА ЕСЕН 70

Глава седма

ОТЕЦ НИКОЛА 75

Глава осма

ДИМИТРОВДЕН 84

Глава девета

ЖИВОТ СРЕД НОЩВИТЕ 96

Глава десета

КОЛДА 100

Глава единадесета

ОТ СУРВА ДО ЙОРДАНОВДЕН 116

Глава дванадесета

ДИМИТЪР, ХАДЖИ ГЕНЧИН 126

Глава тринадесета	
ЗА СТАРАТА И НОВАТА ВЯРА.....	131
Глава четринадесета	
СИРНИ ЗАГОВЕЗНИ	140
Глава петнадесета	
ПЪРВИЯТ ЗВЪНЕЦ.....	155
Глава шестнадесета	
ГОДЯВКА.....	161
Глава седемнадесета	
ЕЛА СЕ ВИЕ, ПРЕВИВА	170
Глава осемнадесета	
СВАТЪАРСКИ КУКЕРИ.....	178
Глава деветнадесета	
СЪРЦЕТО ЩО ДУМА, ПРАВО Е!	187
Глава двадесета	
СТОЯН ДЪЛГУЧЕВ.....	193
ОТ АВТОРА.....	197
ЗАПАЗЕНО ВЪВ ВРЕМЕТО	
За църквата „Свети Димитър“ и училището в село Устрем.....	201
Пъстротата на местния диалект	203
Речник.....	204

Бих искала от все сърце да благодаря на леля Янка Куртева, госпожа Кера Йочева, Кина Бакалова и майка ми – Мария Иванова, и четирите от село Устрем, за това, че ме пуснаха в спомените си, разказаха ми тези чудни традиции и обичаи и ми записаха текстовете на някои песни, които почти никой не можеше да си спомни. Безкрайно съм щастлива, че ще се съхранят и няма да се изгубят във времето.

*На дъщеря ми –
моята прекрасна
и несломима Ния*

*Недельо, Недельо, хубава байнова.
Станала Неделя, рано на неделя.
Рано, преди слънце, двори да помете.
Че сий пременила, че сий закичила
с китка ран босилек.
Седнала в градина, край жълта латинка.
Викнала, запяла и пътъом все гледала.
Дали ще да мине първото ѝ либе.*

Ния седеше на голямата скала на върха на хълма и наблюдаваше селото, сгушило се от студа долу, в ниското. Покривите на къщите се прегръщаха един друг и се топлеха от димящите комини. Каменистите улички бяха покрити със сняг и само по някое псе се мяркаше да ги кръстосва. Не беше минало много време, откакто бе дошла тук, а сякаш бе живяла цял живот в това малко, изгубено в Сакар село.

Думите от песента за Неделя звучаха в главата ѝ. Люлееха я, милваха я и я връщаха назад във времето, когато не знаеше колко често ще чува тази песен. От майка си, после и от баба си, не онази истинската, а онази от сънищата...

* * *

Там, в дъното на гората, дето рядко човешки крак стъпва, там, под един голям бряст, Старата бе седнала на дървено столче и предеше. Па като предеше, току се заслушаше в шепота на вятъра, дето хабер от селата ѝ носеше, или пък в шумоленето на листата, дето по комшийски си клюкарстваха за най-новото. Може и някое зайче, запъхтяно, да довтаса и шушу-мушу, да ѝ предаде някоя заръка. А тя, както всяка добра стопанка, се грижеше за селата и гората. Тук някой плевел ще отскубне, там някоя фиданка ще подкрепи, да не се пречупи, или пък ако да е прекъснат коренът, с друга ще я замени. Нея Господ я беше изпратил да се грижи за хората, да реди и да подрежда, та да си вървят дните и нощите и никой да не обърква реда. И тя предеше съдбите, опъваше пътищата, разчистваше пътеките. Ала по някой път, като се объркаше някой и от пътеката си кривнеше, па после не знаеше накъде да продължи, тогава Старата грабваше кълбетата и засукваше преждата. Оттам малко време ще дръпне, оттук малко радост, от другаде пък малко сълзи и така ще усуче пътя на душата, че дорде да се разсуче, и пак на пътя си се върнала. И патилата си напатила, и уроците си научила... А един урок, най-важен от всички, е: „Сърцето що дума, право е!“

* * *

Глава първа

ПЪТЯТ КЪМ ДОМА

Монотонното бръмчене на двигателите на самолета ѝ пречеше да заспи. Облегна глава на студеното стъкло и се загледа навън – в облаците, между които едва се забелязваха ивици земя. Полетът ѝ щеше да трае още час. От време на време турбуленцията ги разтрисаше по малко, но засега по-скоро бе сравнително леко. Наоколо се чуваха изнервените писъци на деца, потънали в скука и досада, както и непрекъснатото бърборене на няколко двойки. Над целия този шум се извисяваха гласовете на стюардесите, които предлагаха кафе, чай или други напитки.

Ния се загледа в кожената чанта в краката ѝ. Все още се питаше защо ѝ бе нужно да си причинява всичко това. Керамичната урна в чантата безмълвно я наблюдаваше, разбирайки, че въпросите в главата ѝ не се нуждаеха от отговор. Знаеше, че можеше да погребее майка си и в някое от така подредените и спретнати гробища в Лондон. Тя бе прекарала последните 20 години от живота си именно там. Ния бе малко момиченце, когато заминаха за огромния, сив и дъждовен град, и единствените

й спомени за предишния ѝ живот едва бледнееха в главата ѝ. Разбира се, през годините се завръщаха в далечното малко селце, в майчиния ѝ дом, както тя винаги казваше, но само за кратко, за ден или най-много два, колкото майка ѝ да поплаче върху своите спомени, и после заминаваха отново... Тези пътувания бяха толкова редки и толкова кратки, че Ния даже не беше сигурна дали ще открие пътя към къщата отново.

Майка ѝ си замина толкова бързо и неочаквано, че Ния преживя първите седмици в тотален шок. Не бе ѝ останал никой вече на този свят. Нямаше идея как да продължи. Не знаеше как да стане сутрин от леглото си, как да слезе на първия етаж на малката им уютна къща, без да бъде посрещната от пържените мекици на майка си. За нея майка ѝ бе единственият и най-близък човек на света. Бе колосът, на който тя крепеше живота си. Даденост, без която никога не си бе представяла, че ще трябва да живее.

И ето че един ден всичко се срива. Колосът се пречупи, опората изчезна, а миризмата на прясно опечен хляб просто се изпари. Инсулт, казаха лекарите. Невъзможно, упорито повтаряше сърцето ѝ. Уви, безмилостно кънтеше тишината у дома...

Шокът за нея бе толкова силен, че не бе в състояние да предприеме нищо. Няколкото приятелки, които бяха останали на майка ѝ, се погрижиха за всички необходими неща около смъртта ѝ.

Единственото, което Ния промълви, бе „кремация“. Не знаеше защо, но някъде дълбоко в себе си чувстваше, че трябваше да кремира майка си. След това, пак без да знае причината, упорито и в продължение на месеци отказваше да погребее урната. Въпреки внимателните увещания на майчините ѝ приятелки. Просто имаше усещането, че не това иска майка ѝ.

Докато един ден разбра какво трябва да стори. Стоеше пред колекцията народни носии на майка си. Разглеждаше снимките ѝ, облечена в пъстроцветни старинни облекла, забучила в главата си китка червено мушкато и заобиколена от своите приятелки. Техните хорà и песни бяха единствената им утеха през иначе сивото и монотонно ежедневие на многомилионния град. Събираха се поне веднъж в седмицата, играеха различни народни танци, разучаваха нови, правеха си хореографии. А после участваха в обществени мероприятия, фестивали, представяния. Ей така, без пари, заради тяхното лично удоволствие и удовлетворение. „Показваме магията на българската душа, корените си, джинса си!“ – често казваше майка ѝ. Това бе нейната връзка, нейната неугасима любов, нейното минало и нейното бъдеще, както често повтаряше. И тогава Ния осъзна. Не, не може просто да я погребее във вечно мократа английска пръст. Майчината ѝ душа се нуждаеше от дома си. Там, застанала пред разноцветните народни костюми,

държаща в ръце множеството снимки на майка си, Ния осъзна, че трябваше да отведе майка си в онава малко, сгущено между хълмовете на Сакар, селце. А даже не бе сигурна, че помнеше пътя до него...

Отново погледна към порцелановата урна в чантата. Надяваше се да намери някакъв покой, след като изпълни дълга си. Премина през всички процедури, получи всички разрешителни, попълни куп документи, само и само да качи праха на майка си на този самолет. Намираха се някъде високо, в небесата над Европа. Колко отдавна бе последният път, в който бе на подобен полет, на път за същото малко, ухаещо на цъфнали сливи, селце. Едва си спомняше улицата, нагоре по баира, ръждясалата порта и пътеката между избуялите бурени и треви. Дано успееше да ги намери отново.

Нямаше си никого да помоли за помощ. Бе наела една малка кола и щеше да разчита на технологиите да я заведат дотам, докъдето спомените ѝ не можеха. Планираше да остане само дни, може би седмица. Да се сбогува с майка си и да си обещае да се завърне някога. Сега тя щеше още по-силно да я свърже с тази далечна страна и онази обрасла с бурени пътека. Бе решила да заеме мястото на майка си в групата. Щеше да запази красивите, отрупани с прекрасни шевици носии, да научи онези объркващи стъпки в неравноделни ритми и да продължи заради майка си. Знаеше, че за нея всичко това бе важно, и някак, нейде дълбоко в душата си, Ния